

УДК 346.3

Наталія Лещенко,

провідний юрист юридичного відділу

Публічного акціонерного товариства

«Державна акціонерна компанія «Автомобільні дороги України»,

аспірант ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ НА ПРОВЕДЕННЯ ПРОЕКТНИХ І ДОСЛІДНИХ РОБІТ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Стаття присвячена розгляду теоретичних та практичних аспектів застосування господарсько-правових санкцій за порушення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт. Обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення законодавства, спрямованого на регламентацію господарсько-правових санкцій за порушення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт.

Ключові слова: господарсько-правові санкції, договір підряду на проведення проектних і дослідних робіт, застосування санкцій, підрядник, замовник.

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейський правовий простір викликає необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання господарських відносин, в тому числі вироблення ефективного механізму застосування господарсько-правових санкцій за порушення господарського договору.

Договір підряду на проведення проектних і дослідних робіт широко застосовується в господарській діяльності. Разом із тим зі зростанням практики укладення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт одночасно зростає кількість судових спорів, які виникають внаслідок порушення сторонами взятих на себе зобов'язань.

Зважаючи на важливість зазначеного договору, активне застосування його на практиці, а також зростання кількості судових спорів, які виникають внаслідок порушення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт, вважається актуальним дослідження проблемних питань, які виникають у процесі виконання даного договору, у тому числі проблемних питань господарсько-правових санкцій, які застосовуються за його порушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Договір підряду на проведення проектних та дослідних робіт, у тому числі питання господарсько-правових санкцій за порушення даного договору, були предметом дослідження таких вчених, як В. І. Давидов, В. К. Гуцуляк, Н. С. Кузнецова, В. Г. Олюха та ін.

У 2011 році І. С. Лукасевич-Крутник була захищена кандидатська дисертація на тему «Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт», що стала першим комплексним дослідженням даного договору.

Разом із тим трансформація суспільних відносин у сфері капітального будівництва викликає необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання господарсько-правових санкцій за порушення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт.

Водночас привертає увагу та обставина, що § 4 глави 61 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) «Підряд на проектні та пошукові роботи» містить п'ять статей, присвячених регулюванню відповідних правовідносин. При цьому законодавець, врегулювавши питання відповідальності підрядника за порушення договору підряду на проектні та пошукові роботи, не торкнувся питання відповідальності замовника за порушення зобов'язань за однойменним договором.

Крім того, у Господарському кодексі України (далі – ГК України) розміщена лише одна стаття 324, яка регулює питання договору підряду на проведення проектних та дослідних робіт.

Така невелика кількість законодавчих норм утруднює правове регулювання відносин з проведення проектних і дослідних робіт. Це також підтверджується значною кількістю судових спорів, які виникають

внаслідок порушення умов договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт. Усе вищезазначене зумовлює необхідність подальшого дослідження проблем господарсько-правових санкцій за порушення договору підряду на проведення проектних та дослідних робіт та вироблення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Метою статті є виявлення особливостей застосування господарсько-правових санкцій на проведення проектних і дослідних робіт, окреслення основних проблем у застосуванні цих санкцій та формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства, спрямованого на регламентацію господарсько-правових санкцій за порушення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт.

Виклад основного матеріалу дослідження. У законодавстві положення про підряд на проектні та пошукові роботи виокремлені в окремий § 4 глави 61 ЦК України, що свідчить про важливість цього виду підрядних правовідносин та необхідність їх окремого правового врегулювання. Водночас у главі 33 «Капітальне будівництво» ГК України розміщена стаття 324 «Договір підряду на проведення проектних і досліджувальних робіт».

У контексті вдосконалення правового регулювання господарських відносин у сфері капітального будівництва видається доцільним здійснити аналіз особливостей застосування господарсько-правових санкцій за порушення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт.

По-перше, господарсько-правові санкції застосовуються до підрядника замовником за недоліки проектно-кошторисної документації, пошукових робіт, результатів пошукових робіт, які виявлені в процесі виконання договору, у ході будівництва, а також у процесі експлуатації об'єкта будівництва, створеного на основі виконаної проектно-кошторисної документації і результатів пошукових робіт.

Так, як визначає ст. 891 ЦК України, підрядник відповідає за недоліки проектно-кошторисної документації та пошукових робіт, включаючи недоліки, виявлені згодом у ході будівництва, а також у процесі експлуатації об'єкта, створеного на основі виконаної проектно-кошторисної документації і результатів пошукових робіт [1].

Відповідно до ч. 3 ст. 324 ГК України підрядник несе відповідальність за недоліки проекту, в тому числі виявлені в процесі його реалізації та експлуатації побудованого за даним проектом об'єкта [2].

Як вбачається зі змісту цієї статті, законодавець по-іншому, порівняно із загаль-

ними положеннями про підряд, підходить до вирішення питання про відповідальність підрядника за досліджуваним нами договором. Основна відмінність тут вбачається у тому, що підрядник відповідає як за недоліки результату пошукових робіт, виявлені згодом у ході будівництва, так і в процесі експлуатації цього об'єкта у майбутньому [3, с. 55].

Друга особливість застосування господарсько-правових санкцій за порушення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт полягає у їх застосуванні до генерального підрядника за наявності вини третіх осіб, оскільки він згідно з ч. 2 ст. 838 ЦК України відповідає за невиконання або неналежне виконання замовником та субпідрядником своїх обов'язків за договором.

В. Г. Олюха зазначає, що результатом виконання проектних та пошукових робіт стає проектна чи інша документація або ж надання замовнику інформації про проведені пошуки. У цьому разі можливі й випадки, коли в ході виконання робіт виявиться об'єктивна неможливість досягнення результату або ж його відсутність. Щодо цього виду підрядного договору результатом можна вважати й певні дані про неможливість виконання проектувальної роботи чи про відсутність результатів пошуку. В окремих випадках саме такі дані будуть підлягати переданню замовникові та оплаті ним [4, с. 109].

У контексті зазначеного потрібно звернути увагу, що законодавством деяких країн врегульовано питання ризику неможливості виконання договору підряду на проведення проектних та дослідних робіт.

Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 667 Цивільного кодексу Республіки Казахстан, якщо інше не передбачено законодавчими актами чи договором на проектні та (чи) пошукові роботи, ризик випадкової неможливості виконання договору на проектні та пошукові роботи лежить на замовникові [5].

Аналогічна норма міститься у ч. 2 ст. 713 Цивільного кодексу Республіки Білорусь [6].

Враховуючи особливості договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт, зокрема неможливість у всіх випадках виконання проектних та дослідних робіт гарантувати досягнення бажаного замовником результату, пропонуємо внести зміни до ЦК України, доповнивши положення ст. 887 ч. 3 такого змісту: «Якщо інше не передбачено законом чи договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт, ризик випадкової неможливості виконання договору на проведення проектних та пошукових робіт лежить на замовникові».

Крім зазначеного ризику невиконання робіт, є ризик іншого характеру, який має місце під час виконання пошукових робіт.

Як зазначає В. К. Гуцуляк, особливістю пошукових робіт є можливість

появи дефектів у результатах пошукових робіт через не вивченість предмета дослідження, брак знань про досліджувану територію тощо [3, с. 54].

Отже, під час виконання пошукових робіт є ризик виникнення недоліків у результатах пошукових робіт. При цьому вина підрядника у появі таких недоліків буде відсутня.

На нашу думку, до підрядника не можуть застосовуватись господарсько-правові санкції за недоліки, які виникли в результатах пошукових робіт за відсутності його вини. Так, норми, які регулюють питання відповідальності підрядника за порушення договору будівельного підряду, виключають можливість відповідальності підрядника за недоліки збудованого об'єкта, які виникли без його вини.

Як передбачає ч. 1 ст. 883 ЦК України, підрядник відповідає за недоліки збудованого об'єкта, за прострочення передання його замовникові та за інші порушення договору (за недосягнення проектної потужності, інших запроєктованих показників тощо), якщо не доведе, що ці порушення сталися не з його вини.

Водночас ч. 1 ст. 891 ЦК України не містить зазначеного положення.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 891 ЦК України підрядник відповідає за недоліки проектно-кошторисної документації та пошукових робіт, включаючи недоліки, виявлені згодом у ході будівництва, а також у процесі експлуатації об'єкта, створеного на основі виконаної проектно-кошторисної документації і результатів пошукових робіт.

Аналогічно зазначене положення відсутнє в ч. 3 ст. 324 ГК України, відповідно до якого підрядник несе відповідальність за недоліки проекту, в тому числі виявлені в процесі його реалізації та експлуатації побудованого за даним проектом об'єкта.

З метою запобігання порушенню прав підрядника та враховуючи те, що підрядні відносини у сфері здійснення будівництва та підрядні відносини у сфері проведення дослідних робіт мають перед собою єдину мету – будівництво капітального об'єкта, пропонуємо внести зміни до ЦК України, доповнивши ч. 1 ст. 891 ЦК України словами: «якщо не доведе, що ці порушення сталися не з його вини», а також внести зміни до ГК України, доповнивши ч. 3 ст. 324 ГК України аналогічним положенням.

За порушення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт застосовуються такі види господарсько-правових санкцій: відшкодування збитків, сплата неустойки, оперативного-господарські санкції.

Відповідно до ст. 891 ЦК України підрядник відповідає за недоліки проектно-кошторисної документації та пошукових робіт, включаючи недоліки, виявлені згодом у ході будівництва, а також у процесі експлуатації об'єкта, створеного на основі виконаної проектно-кошторисної документації і результатів пошукових робіт.

У разі виявлення недоліків у проектно-кошторисній документації або в пошукових роботах підрядник на вимогу замовника зобов'язаний безоплатно переробити проектно-кошторисну документацію або здійснити необхідні додаткові пошукові роботи, а також відшкодувати завдані збитки, якщо інше не встановлено договором або законом.

Згідно з ч. 3, 4 ст. 324 ГК України підрядник несе відповідальність за недоліки проекту, в тому числі виявлені в процесі його реалізації та експлуатації побудованого за даним проектом об'єкта. У разі виявлення недоліків проекту підрядник зобов'язаний безоплатно переробити проект, а також відшкодувати замовнику збитки, спричинені недоліками проекту.

Розглядаючи норму ст. 324 ГК України, І. С. Лукасевич-Крутник слушно звертає увагу, що у цій нормі йдеться про відповідальність підрядника за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт тільки за недоліки проекту, а про відповідальність за недоліки пошукових робіт не згадується. Очевидно, норми ГК України, які не відображають специфіки у сфері господарських відносин, повинні відповідати нормам ЦК України. Тому науковець пропонує ч. 3, 4 ст. 324 ГК України привести у відповідність до ст. 891 ЦК України [7, с. 146].

Як і в ч. 1 ст. 891 ЦК України, в нормі ч. 2 двічі простежується така непослідовність: згадується про результат проектних робіт – проектно-кошторисну документацію і самі роботи – пошукові, а не їх результат. Недоліки проектно-кошторисної документації підрядник зобов'язується переробити. Тоді як виявлення недоліків у пошукових роботах має наслідком здійснення підрядником необхідних додаткових пошукових робіт. Про правові наслідки виявлення недоліків у даних, отриманих за результатами проведення пошукових робіт, та в проектних роботах не згадується. Враховувати в одних роботах лише їх результат, а в інших – лише роботу, на погляд І. С. Лукасевич-Крутник, видається непослідовним та необґрунтованим [7, с. 145].

Розглядаючи це питання, варто звернути увагу також на іншу непослідовність у побудові правових норм, яка простежується у § 4 глави 61 ЦК України, а також у ст. 324 ГК України.

З ч. 1 ст. 887 ЦК України вбачається, що предметом договору є проектна або інша технічна документація, а також пошукові роботи.

Водночас частина перша статті 891 ЦК України визначає, що підрядник відповідає за недоліки проектно-кошторисної документації та пошукових робіт.

Тобто, незважаючи на те, що в ч. 1 ст. 887 ЦК України йдеться про проектну та іншу технічну документацію, в ч. 1 ст. 891 ЦК України згадується лише про проектно-кошторисну документацію, що, звичайно, не охоплює всі види технічної документації. Такий підхід законодавця видається непослідовним та звужує коло випадків, в якому підрядник зобов'язаний усувати допущені недоліки.

Крім того, у ст. 891 ЦК України згадується про недоліки пошукових робіт, проте не говориться про недоліки проектних робіт, що, на нашу думку, є упушенням законодавця.

Враховуючи вищевикладений аналіз чинного законодавства, наведених поглядів вчених, пропонуємо внести зміни до ЦК України, виклавши положення ст. 891 в такій редакції:

«Стаття 891. Відповідальність підрядника за недоліки документації та робіт

1. Підрядник відповідає за недоліки проектних робіт, проектно-кошторисної документації, іншої технічної документації, а також недоліки пошукових робіт, результатів пошукових робіт, включаючи недоліки, виявлені в ході будівництва, а також у процесі експлуатації об'єкта, створеного на основі результатів проектних та (або) пошукових робіт, якщо не доведе, що ці порушення сталися не з його вини.

2. Якщо інше не встановлено договором або законом, підрядник на вимогу замовника зобов'язаний безоплатно переробити проектно-кошторисну документацію, іншу технічну документацію та здійснити необхідні додаткові проектні та (або) пошукові роботи, а також відшкодувати збитки у разі виявлення недоліків у:

- 1) проектних роботах;
- 2) проектно-кошторисній документації;
- 3) іншій технічній документації;
- 4) пошукових роботах;
- 5) результатах пошукових робіт».

Зважаючи на те, що в положеннях ч. 3, 4 ст. 324 ГК України, які також, як і ст. 891 ЦК України, регулюють питання відповідальності за порушення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт, передбачена відповідальність підрядника виключно за недоліки проекту, що, на нашу думку, не виправдано звужує перелік

законодавчо визначених підстав господарсько-правової відповідальності, вважаємо за доцільне ч. 3, 4 ст. 324 ГК України привести у відповідність до ст. 891 ЦК України та викласти положення ч. 3, 4 ст. 324 ГК України в новій редакції, яка запропонована вище для ст. 891 ЦК України. Водночас у зв'язку з тим, що в ст. 891 ЦК України вживається термін «пошукові роботи», а в ст. 324 ГК України до аналогічних робіт застосовується термін «досліджувальні роботи», пропонуємо в запропонованій новій редакції ч. 3, 4 ст. 324 ГК України використовувати термін «дослідні роботи», який вживається в інших положеннях даної статті.

Продовжуючи дослідження особливостей застосування господарсько-правових санкцій, необхідно зазначити, що однією з господарсько-правових санкцій, яка застосовується за порушення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт, є відшкодування збитків.

Так, сторона договору зобов'язана відшкодувати завдані збитки у разі порушення не тільки вимог закону, але й договірних обов'язків. Тому сторонам з метою забезпечення можливості стягнення збитків під час складання договору варто детально визначити коло обов'язків, які покладаються на сторони.

Найбільш застосовуваною господарсько-правовою санкцією за порушення зазначеного договору є неустойка.

У договорі підряду на виконання проектних і дослідних робіт неустойка, як правило, встановлюється за порушення підрядником строків виконання робіт (у вигляді пені), порушення підрядником вимог щодо якості робіт (у вигляді штрафу), порушення замовником строків оплати виконаних підрядником робіт (у вигляді пені).

Висновки.

На підставі проведеного аналізу чинного законодавства, наведених поглядів учених видається можливим дійти таких висновків.

За порушення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт застосовуються такі види господарсько-правових санкцій: відшкодування збитків, сплата неустойки, оперативно-господарські санкції.

Ці господарсько-правові санкції характеризуються такими особливостями застосування.

Першою особливістю є їх застосування до підрядника замовником за недоліки проектно-кошторисної документації, пошукових робіт, результатів пошукових робіт, які виявлені в процесі виконання договору, у ході будівництва, а також у процесі експлуатації

об'єкта будівництва, створеного на основі виконаної проектно-кошторисної документації і результатів пошукових робіт.

Друга особливість застосування господарсько-правових санкцій за порушення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт полягає у їх застосуванні до генерального підрядника за наявності вини третіх осіб, оскільки він згідно з ч. 2 ст. 838 ЦК України відповідає за невиконання або неналежне виконання замовником та субпідрядником своїх обов'язків за договором.

Враховуючи особливості договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт, неможливість у всіх випадках виконання проектних та дослідних робіт гарантувати досягнення бажаного замовником результату, пропонуємо внести зміни до ЦК України, доповнивши положення статті 887 частиною третьою такого змісту: «Якщо інше не передбачено законом чи договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт, ризик випадкової неможливості виконання договору на проведення проектних та пошукових робіт лежить на замовникові».

З метою вдосконалення чинного законодавства пропонуємо внести зміни до ЦК України, виклавши положення ст. 891 в такій редакції:

«Стаття 891. Відповідальність підрядника за недоліки документації та робіт

1. Підрядник відповідає за недоліки проектних робіт, проектно-кошторисної документації, іншої технічної документації, а також недоліки пошукових робіт, результатів пошукових робіт, включаючи недоліки, виявлені в ході будівництва, а також у процесі експлуатації об'єкта, створеного на основі результатів проектних та (або) пошукових робіт, якщо не доведе, що ці порушення сталися не з його вини.

2. Якщо інше не встановлено договором або законом, підрядник на вимогу замовника зобов'язаний безоплатно переробити проектно-кошторисну документацію, іншу технічну документацію та здійснити необхідні додаткові проектні та (або) пошукові роботи, а також відшкодувати завдані збитки у разі виявлення недоліків у:

- 1) проектних роботах;
- 2) проектно-кошторисній документації;
- 3) іншій технічній документації;
- 4) пошукових роботах;
- 5) результатах пошукових робіт».

Зважаючи на те, що в положеннях ч. 3, 4 ст. 324 ГК України, які також, як і

ст. 891 ЦК України, регулюють питання відповідальності за порушення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт, передбачена відповідальність підрядника виключно за недоліки проекту, що, на нашу думку, невиправдано звужує перелік законодавчо визначених підстав господарсько-правової відповідальності, вважаємо за доцільне ч. 3, 4 ст. 324 ГК України привести у відповідність до ст. 891 ЦК України та викласти положення ч. 3, 4 ст. 324 ГК України в новій редакції, яка запропонована для ст. 891 ЦК України. Водночас у зв'язку з тим, що в ст. 891 ЦК України вживається термін «пошукові роботи», а в ст. 324 ГК України до аналогічних робіт застосовується термін «досліджувальні роботи», пропонуємо в запропонованій новій редакції ч. 3, 4 ст. 324 ГК України використовувати термін «досліджувальні роботи», який вживається в інших положеннях цієї статті.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробленні рекомендацій щодо визначення видів, розмірів та порядку застосування господарсько-правових санкцій під час укладення договору підряду на проведення проектних і дослідних робіт.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 461.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 462.
3. Гуцуляк В. К. Особливості відповідальності підрядника за порушення умов договору підряду на проведення пошукових робіт. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 39. Том 1. 2016. С. 55.
4. Олюха В. Г. Договір підряду: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2010. 182 с.
5. Цивільний кодекс Республіки Казахстан від 1 липня 1999 р. № 409-І URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013880#pos=0;0 (дата звернення: 27.11.2017).
6. Цивільний кодекс Республіки Білорусь від 7 грудня 1998 р. № 218-3 URL: <http://гражданский-кодекс.бел/statya-718> (дата звернення: 27.11.2017).
7. Лукасевич-Крутник І. С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт: дис... канд. юрид. наук. К.: НАВС. 2011. 206 с.

Стаття посвячена розгляду теоретичних і практичних аспектів застосування економічно-правових санкцій за порушення угоди на виконання проектних і дослідницьких робіт. Обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення законодавства, спрямованого на регуляцію економічно-правових санкцій за порушення угоди на виконання проектних і дослідницьких робіт.

Ключевые слова: економічно-правові санкції, угода на виконання проектних і дослідницьких робіт, застосування санкцій, підрядчик, замовник.

The article is devoted to the consideration of theoretical and practical aspects of the application of economic and legal sanctions for breach of contract for conducting design and research works. The propositions on the improvement of the legislation aimed at the regulation of economic and legal sanctions for violation of the contract for conducting design and research work are substantiated.

Key words: economic and legal sanctions, contract for design and research works, application of sanctions, contractor, client.